

ČESKÁ REPUBLIKA

NÁLEZ

Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Jana Svatoně, soudkyně zpravodajky Kateřiny Ronovské a soudce Davida Uhlíře ve věci ústavní stížnosti nezl. stěžovatele **Tomáše K. (jedná se o pseudonym)**, t. č. Výchovný ústav, středisko výchovné péče a střední škola A., podané kolizním opatrovníkem městem Rakovník, sídlem Husovo náměstí 27, Rakovník, zastoupeného Mgr. Alexandrou Floriánovou, advokátkou se sídlem Štefánikova 75/48, Praha 5, proti usnesení Krajského soudu v Praze č. j. 32 Co 104/2023 – 30 ze dne 16. 5. 2023 a usnesení Okresního soudu v Rakovníku č. j. 2 Nc 314/2023 – 5 ze dne 14. 2. 2023, za účasti **Okresního soudu v Rakovníku a Krajského soudu v Praze**, jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Okresního soudu v Rakovníku č. j. 2 Nc 314/2023 – 5 ze dne 14. 2. 2023 a usnesením Krajského soudu v Praze č. j. 32 Co 104/2023 – 30 ze dne 16. 5. 2023 byla porušena participační práva stěžovatele sdělit stanovisko v rámci soudního řízení - zaručené čl. 9 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte - a právo být vyslyšen v soudním řízení - zaručené čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte, jakož i právo na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, právo na projednání věci v jeho přítomnosti podle čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a právo na spravedlivý proces zaručené čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Praze č. j. 32 Co 104/2023 – 30 ze dne 16. 5. 2023 se ruší.

Odůvodnění:

I.

Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavnímu soudu byla dne 18. 8. 2023 doručena stížnost podaná kolizním opatrovníkem nezletilého Tomáše, městem Rakovník. Kolizní opatrovník v ústavní stížnosti uvedl, že se situací nezletilého Tomáše zabývá již od listopadu roku 2022 a že napadenými rozhodnutími byla porušena jeho participační práva a právo na ochranu osobnosti.

2. Napadená rozhodnutí byla vydána poté, co se rodiče nezletilého stěžovatele dne 8. 2. 2023 dostavili k Okresnímu soudu v Rakovníku (dále jen „okresní soud“), kde s nimi soudní tajemnice sepsala protokol. Do protokolu rodiče stěžovatele uvedli, že jejich nezletilý syn nepracuje, nechodí do žádné školy a nedostavuje se ani na Úřad práce. Popsali, s jakými problémy se při výchově stěžovatele potýkají. Uvedli, že se stěžovatelem měli potíže jak doma, tak ve škole, již v jeho 15 letech. Proto ho umístili do Střediska výchovné péče B., kam šel dobrovolně a byl tam dva měsíce. Poté, co byl ze zařízení propuštěn, se podle rodičů stěžovatele půl roku snažil spolupracovat. Nicméně, pak se vše vrátilo do „starých kolejí“. Stěžovatelův otec prohlásil, že *„nezletilý nebere v potaz soukromé vlastnictví, zneužívá soukromí, vkrádá se do notebooku, kde mění údaje; nezletilý mi krade benzín, co mám doma do svých přístrojů, neoprávněně užíval mé vlastní osobní auto, aniž by měl řidičské oprávnění, dále čtyřkolku, jednostopé vozidlo. Vykradl mi kartu MOLL, od benzinové pumpy. Vše vyvrcholilo tím, že mi odcizil snubní prsten, babičce zlaté náušnice, snubní prsten po manželovi a jiné věci.“* Rodiče stěžovatele dodali, že nezletilý většinu času tráví doma, přes den spí, po nocích je pryč s kamarády, nají se, odejde a tak se to pořád opakuje. Uvedli, že jsou z této situace nešťastní, že by chtěli, aby nezletilý začal fungovat v nějakém režimu, chodil do školy a dokončil alespoň nějaké vzdělání, než si půjde vydělávat. Dále chtějí, aby se „eliminovat“ od svých kamarádů, a proto žádají, aby soud vydal předběžné opatření, kterým se nezletilý stěžovatel umísťuje do zařízení Výchovný ústav, středisko výchovné péče a střední škola A., a dále aby vydal rozsudek, že se u nezletilého stěžovatele nařizuje ústavní výchova.

3. Okresní soud rozhodl napadeným rozhodnutím o návrhu na vydání předběžného opatření tak, že se stěžovatel do pravomocného skončení řízení o nařízení ústavní výchovy předává do Výchovného ústavu, středisko výchovné péče a střední škola A. (výrok I. napadeného usnesení okresního soudu). Výrokem II. okresní soud ustanovil nezletilému v řízení o nařízení předběžného opatření kolizním opatrovníkem Město Rakovník.

4. Okresní soud v napadeném usnesení dospěl k závěru, že v daném případě byly podmínky pro nařízení předběžného opatření splněny, když z tvrzení navrhovatelů (rodičů stěžovatele) a z listin přiložených k návrhu jednoznačně vyplývá, že je zde dána potřeba zatímní úpravy poměrů nezletilého Tomáše (stěžovatele). V odst. 5 napadeného usnesení okresní soud uvedl: *„Chování nezletilého se již od základní školy systematicky zhoršuje a zhoršilo do té míry, že v současné době má soud za to, že jeho vývoj je zcela vážně ohrožen, a toto není v zájmu nezletilého. Nezletilý dlouhodobě ignoruje veškeré své povinnosti, žije zahálčivým způsobem života, nevzdělává se, opakovaně zanedbává povinnosti evidence u úřadu práce, dopouští se závadového jednání, které v tuto chvíli přerostlo i do trestního řízení vůči jeho osobě, a setkává se s naprosto nevhodnými lidmi, kteří jeho vývoj také*

ohrožují. Nezletilý nedbá autority svých rodičů, učitelů, ani státních orgánů, toulá se po nocích s nevhodnými lidmi. Rodiče nejsou informováni o tom, kde se nezletilý pohybuje a s kým. V neposlední řadě se také vůči svojí rodině dopouští závadového jednání, které má dle tvrzení rodičů charakter krádeží cenností, peněz, alkoholu. Ke zlepšení chování nepomohl ani pobyt nezletilého v SVP B. a je tedy viditelné, že výchovné prostředí v rodině nezletilého v tuto chvíli není vhodné a dostačující pro jeho další vývoj. Zájmy nezletilého jsou v této situaci natolik ohroženy, že je zde nanejvýše nutná zatímní úprava poměrů nezletilého, která spočívá v jeho dočasném předání do Výchovného ústavu A. v P., ve kterém bude do pravomocného skončení řízení ve věci samé o nařízení ústavní výchovy nad nezletilým Tomášem. K tomuto kroku soud přistupuje poté, co má za osvědčené, že v tuto chvíli není jiná osoba, která by o nezletilého mohla pečovat a mít na něj dostatečně silný vliv, díky kterému by zásadně změnil dosavadní vzorce chování. Jeho předání do ústavu v P. uvedeného ve výroku usnesení bylo předem vyjednáno rodiči a soud ověřil, že ústav je připraven nezletilého přijmout.“ Okresní soud dodal, že tvrzení navrhovatelů společně s doloženými listinami jednoznačně prokazují a osvědčují nutnost úpravy zatímních poměrů nezletilého, a proto soud návrhu vyhověl. V odůvodnění okresní soud uvedl, že rodiče nezletilého předložili stěžovatelovo potvrzení o studiu a vysvědčení, závěrečnou zprávu Střediska výchovné péče B., oznámení o zahájení správního řízení a další listiny od Úřadu práce. Dále uvedl, že rodiče přiložili rozhodnutí Městského úřadu Louny, kterým byl nezletilý uznán vinným ze spáchání přestupku podle zákona o silničním provozu, kterého se měl dopustit tím, že dne 21. 8. 2022 na silnici třetí třídy řídil z nedbalosti jednostopé motorové vozidlo, ačkoliv nebyl držitelem řidičského oprávnění, neměl nasazenou ochrannou přilbu, na motocyklu nebyla umístěna tabulka registrační značky, a na výzvu policisty nepředložil ke kontrole osvědčení o registraci vozidla a platný doklad o sjednaném pojištění. Dále okresní soud odkázal na úřední záznamy o podání vysvětlení, ke kterým byl nezletilý vyzván u policejního orgánu, předvolání svědka ve věci přestupku jiné osoby u Městského úřadu Rakovník, a na skutečnost, že stěžovateli byl ve věci vedené policejním orgánem pod sp. zn. KRPS-293160-23/TČ-2022-011271, ve které byl stěžovatel obviněn z přečinu poškozování cizí věci podle § 228 odst. 1, odst. 2 tr. zákoníku, ustanoven obhájce.

5. Proti prvnímu výroku usnesení okresního soudu podal stěžovatel prostřednictvím kolizního opatrovníka odvolání. Namítal porušení svých procesních práv, uvedl, že nebyla prokázána nezbytnost nařízení předběžného opatření, a současně tvrdil, že došlo k nesprávné aplikaci opatření civilního práva – ústavní výchovy.

6. Krajský soud v Praze (dále jen „krajský soud“) stěžovatelovo odvolání odmítl podle § 220 odst. 1 občanského soudního řádu (dále jen „o. s. ř.“), když uvedl, že je již nemohl věcně projednat. V době, kdy mu byl předložen spis s odvoláním proti usnesení okresního soudu, již účinky předběžného opatření pominuly; bylo rozhodnuto ve věci samé a nezletilý pobýval v ústavu na základě pravomocného rozsudku o nařízení ústavní výchovy. Krajský soud zároveň dodal, že neshledal důvody pro určení, že napadené usnesení bylo nezákonné ve smyslu § 220a odst. 2 o. s. ř., a že nepovažuje námítky uplatněné v odvolání za případné, ani za souladné s nejlepším zájmem nezletilého Tomáše. V odůvodnění dále uvedl, že okresní soud posoudil návrh na předběžné opatření podle § 74 odst. 1 o. s. ř., ačkoliv jde o předběžné opatření v návaznosti na zahájení řízení podle § 102 odst. 1 o. s. ř., což však podle krajského soudu nemá vliv na věcnou správnost rozhodnutí. Konstatoval, že okresní soud určil dobu trvání předběžného opatření „do pravomocného skončení řízení o nařízení ústavní výchovy nezletilého“, ačkoliv v souladu s ustanovením § 452 odst. 3 za použití § 459 z. ř. s. měla být

tato doba vyjádřena konkrétním určením času odpovídajícím době nezbytně nutné v délce nepřesahující 3 měsíce od vykonatelnosti výroku I. usnesení okresního soudu. Tuto vadu krajský soud označil za „v případě potřeby zhojitelnou“ podle § 220 odst. 1 písm. a) o. s. ř. Dále se krajský soud vyjádřil k aplikaci předběžného opatření podle § 452 a násl. z. ř. s. a předběžného opatření podle § 74 odst. 1 a § 102 odst. 1 o. s. ř. a odkázal na § 857 občanského zákoníku. K námitce porušení práva nezletilého být vyslyšen v soudním řízení uvedl, že opatrovník přehlédl, že Ústavní soud připouští, že povinnost soudu zajistit slyšení nezletilého neplatí absolutně. K tomu odkázal na usnesení sp. zn. II. ÚS 1336/22 ze dne 16. 6. 2022, a dodal, že soud tak může učinit i jiným způsobem a je povinen vážít „další specifické okolnosti“, zde odkázal na usnesení sp. zn. II. ÚS 2394/16 ze dne 14. 10. 2016. Dodal, že v dané věci si lze jen stěží představit, že by nezletilý Tomáš své jednání při pohovoru obhájil anebo vyjádřil souhlas se zatímním umístěním v ústavu.

II.

Argumentace stěžovatele

7. Opatrovník stěžovatele namítá, že napadenými rozhodnutími byla porušena základní práva nezletilého stěžovatele, zvláště pak jeho právo na rodinný život, právo na spravedlivý proces a právo na ochranu osobnosti.

8. Podle názoru opatrovníka stěžovatele navíc došlo ke zcela nesprávné aplikaci opatření civilního práva – institutu ústavní výchovy. Dovojuje, že i když *de iure* nebyla napadeným předběžným opatřením ústavní výchova konstituována, právní režim předběžným opatřením založený se nijak neliší od stavu po nařízení ústavní výchovy ve smyslu § 971 a násl. občanského zákoníku. Je toho názoru, že nikdo, ani stát zastoupený soudem, nemůže za rodiče převzít více práv, než kterými rodiče zákonně disponují. S tím zároveň podle opatrovníka stěžovatele souvisí otázka, jak si soud představuje, že bude moci být na nezletilého výchovně po nařízení ústavní výchovy působeno a jakým způsobem bude po nařízení ústavní výchovy zajištěn jeho řádný vývoj a výchova. Stěžovatel znovu zdůrazňuje, že ústavní výchova je forma náhradní rodinné péče a měla by poskytnout péči dítěti, kterému jeho rodina není schopna poskytnout péči a zabezpečení. Jako takovou ji nelze nařizovat dítěti blízko věku zletilosti, a to navíc proti jeho vůli jen z důvodu, že si dítě vybralo vlastní cestu a odmítá respektovat světonázor a výchovné metody svých rodičů. Žádný z presumovaných předpokladů není v daném případě dán, neboť nezletilý pochází z úplné a zabezpečené rodiny. Stát ani rodiče nemají žádnou možnost zabránit nezletilému v dalším porušování trestního a přestupkového zákona, případně donutit jej k opětovnému zařazení se do evidence u Úřadu práce nebo řádnému hrazení zdravotního pojištění. Nad rámec výše uvedeného stěžovatel uvádí, že dle zprávy Výchovného ústavu, Střediska výchovné péče a střední školy A. ze dne 7. 8. 2023 se u nezletilého Tomáše i po 5 měsících ústavní výchovy neustále projevuje negativní chování a nezletilý se i nadále schází s nevhodnými lidmi, vyvolává konflikty a půtky a dopouští se minimálně nevhodného jednání (řízení vozidel nepřiměřenou rychlostí a ohrožování bezpečnosti lidí a provozu), které popisovali již jeho rodiče v návrhu na vydání předběžného opatření.

9. Zároveň opatrovník nezletilého upozorňuje, že nezletilý Tomáš dosáhl v červenci tohoto roku 17 let věku, jedná se o prakticky dospělého muže a rozhodně tak nemůže být pouhým objektem soudního řízení. Má za to, že okresní soud při rozhodování o předběžném opatření zcela rezignoval na získání jeho názoru i na samotné umožnění nezletilému sdělit

postoj k věci, čímž porušil práva nezletilého Tomáše garantovaná Listinou základních práv a svobod (dále jen „Listina“), Úmluvou o právech dítěte a Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

10. Opatrovník nezletilého dále rozporuje i samotnou nezbytnost předběžného opatření, když stav popsany a doložený rodiči je dlouhodobý, žádné nové nebo zásadní ohrožení nezletilého Tomáše nevzniklo bezprostředně před podáním návrhu. Podle opatrovníka stěžovatele nemůže být faktická a věkem podmíněná ztráta vlivu rodičů na nezletilého řešena způsobem, který obecné soudy zvolily a kterým zasáhly do ústavních práv nezletilého. Závěrem dodává, že pokud se mladý, prakticky dospělý člověk rozhodne pro tuto cestu (zanechání školy, práce, páchaní přestupků), nelze mu v tom podle kolizního opatrovníka zabránit. Závěrem opatrovník stěžovatele navrhuje zrušení napadených usnesení.

III.

Vyjádření účastníků řízení

11. Okresní soud ve vyjádření uvedl, že k nařízení předběžného opatření vedla skutečnost, že gradace zcela nevhodného a závadného způsobu života nezletilého vedla k vážnému ohrožení jeho vývoje. Uvedl, že rozhodnutí bylo vydáno podle zákonných podmínek na základě návrhu doloženého příslušnými listinnými důkazy. Z těchto listin bylo patrné, že by nezletilý se svým umístěním do výchovného ústavu nesouhlasil. V žádném případě pak okresní soud nesouhlasí s tím, že by porušil práva, na která odkazuje stěžovatel prostřednictvím nálezu Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1626/22, když dle okresního soudu nelze právo nezletilého sdělovat svůj názor státním orgánům nadřazovat nad povinnost státu reagovat na nezdárný a ohrožující vývoj nezletilého dítěte příslušnými právními prostředky, kterými bezpochyby nařízení předběžného opatření bylo. Okresní soud dodává, že si byl vědom závažnosti zásahu do života nezletilého, a tak v den vydání předběžného opatření dne 14. 2. 2023 ihned ve věci nařídil jednání ve věci samé na den 14. 3. 2023 a učinil veškeré kroky k tomu, aby toho dne mohlo být vydáno rozhodnutí ve věci samé, ve které byl nezletilému dle okresního soudu dán dostatečný prostor k vyjádření. Dle okresního soudu gradující výchovné problémy nezletilého dosáhly takové míry, že byly pro jeho vývoj ohrožující. Současně nebyla žádná jiná osoba, která by byla schopná a ochotná nezletilého převzít do péče. Vydání předběžného opatření k návrhu rodičů tak soud shledal jako odůvodněné. Závěrem se vyjádřil v tom smyslu, že pokud by byl obecně akceptován názor kolizního opatrovníka, který má za to, že nezletilé dítě blížící se věku dospělosti má právo vybrat si způsob života, který bude žít a nést za něj sám odpovědnost, pak došlo k nepochopení právní úpravy péče o nezletilé děti.

12. Krajský soud ve vyjádření zdůraznil, že předběžné opatření má pouze zatímní charakter a slouží k operativnímu řešení akutního stavu. Připustil, že v době nařízení předběžného opatření nebyl názor nezletilého Tomáše zjišťován. K tomu však dovozuje, že šlo o situaci mimořádnou, když nebylo žádné osoby, do jejíž péče by mohl být předán, a proto se i nyní domnívá, že v tomto konkrétním případě, kdy *de facto* jiné než rodiči navržené řešení nepřicházelo v úvahu, nebylo nezbytné na zjištění stanoviska nezletilého trvat. Vzhledem k tomu, že jiné možnosti než nařídít předběžné opatření nebylo, bylo dle krajského soudu nařízení předběžného opatření nezbytné.

13. Podle názoru krajského soudu právní řád České republiky neumožňuje, ponechat na nezletilém dítěti, aby si zvolilo určitý způsob života, vlastní cestu nebo odmítlo respektovat světonázor a výchovné metody rodičů, ať již pochází z jakékoli (ve smyslu úplné a zabezpečené nebo zcela jiné) rodiny, protože rodinněprávní vztahy předpokládají odpovědnost rodičů či jiných osob za nezletilého i přesto, že se dokáže rozhodnout, řádně orientovat, vyjádřit a odůvodnit svůj názor. Z odvolání stěžovatele ani z ústavní stížnosti navíc ani nelze seznat, jak měla být situace nezletilého Tomáše v době rozhodování soudu prvního stupně o návrhu rodičů na nařízení předběžného opatření řešena, nepřipouští-li právní řád, aby zůstal tzv. na ulici. K rozhodnutím Ústavního osudu, na která kolizní opatrovník stěžovatele odkazuje, krajský soud dodal, že v žádném z těchto případů nešlo o situaci, kdy by rodiče usoudili, že subjektivně nejsou schopni péči o své dítě či děti zajistit.

14. Rodiče stěžovatele se k ústavní stížnosti nevyjádřili, Ústavní soud má za to, že se vzdali postavení vedlejších účastníků řízení.

15. Kolizní opatrovník stěžovatele v replice uvádí, že krajský soud ve věci participačních práv dítěte fakticky uvažuje o tom, jak jedna skupina dětí disponuje participačními právy a další nikoliv. Takový postup by dle jeho názoru představoval porušení rovnosti před zákonem. Jediným korektivem participačních práv může podle opatrovníka být vyspělost dítěte a schopnost relevantně formulovat svoje názory a přání. Následně je povinností soudu se s nimi vyrovnat a zhodnotit je. Ohrazuje se proti tvrzení okresního soudu, že jako ustanovený opatrovník, nejednal v zájmu nezletilého, když měl údajně nezletilého pobízet k aktivitě na opuštění výchovného ústavu. Koliznímu opatrovníkovi není známo, z čeho prvostupňový soud tento závěr učinil. Faktem je, že kurátor pro děti a mládež byl první osobou, která po rozhodnutí soudu o nařízení předběžného opatření s nezletilým Tomášem jednala. Nezletilý byl poučen o všech svých právech a povinnostech, když soud toto nepovažoval za nutné.

16. Stěžovatel ve vyjádření sám uvedl, že se mu ve vztahu k projednávanému návrhu o umístění ve výchovném ústavu nelíbí a nesouhlasí s tím, že s ním nikdo od soudu nehovořil, nemohl se vůbec k ničemu vyjádřit a nikdo mu nic nevysvětlil. Uvedl, že první pracovník od soudu za ním přijel až s vyhotoveným rozhodnutím soudu, a že to pro něj bylo obrovské překvapení. Dodal, že poprvé mu všechno vysvětlil až kurátor.

IV.

Procesní předpoklady řízení

17. Přestože byl v ústavní stížnosti označen jako stěžovatel kolizní opatrovník, Ústavní soud posoudil podání podle jeho obsahu a dospěl k závěru, že stěžovatelem je v projednávané věci nezletilý Tomáš. Kolizní opatrovník podal ústavní stížnost za nezletilého, s tvrzením, že napadenými rozhodnutími byla porušena základní práva nezletilého. Ústavní soud dospěl k závěru, že stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, ve kterém bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*), neboť vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

V.

Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

18. Ústavní soud – v souladu se svou ustálenou rozhodovací praxí – připomíná, že zásadně není oprávněn zasahovat do rozhodovací činnosti obecných soudů, neboť dle čl. 83 Ústavy je soudním orgánem ústavnosti, nikoliv součástí soustavy obecných soudů. Jeho pravomoc je založena výlučně k přezkumu rozhodnutí z hlediska dodržení ústavněprávních principů, tj. zda v řízení nebyly dotčeny ústavně chráněné práva a svobody jeho účastníka, zda řízení bylo vedeno v souladu s ústavními principy a zda je lze jako celek pokládat za spravedlivé.

19. Ústavní soud posoudil obsah ústavní stížnosti a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

20. Ústavní soud se ve své judikatuře opakovaně vyjádřil k rozhodování obecných soudů o předběžných opatřeních. Přitom zdůraznil, že obecně nelze vyloučit způsobilost předběžného opatření, jako opatření prozatímní povahy, zasáhnout do základních práv a svobod účastníků řízení. Ústavní soud současně opakovaně připomíná, že posouzení podmínek pro vydání předběžného opatření je věcí obecného soudu, neboť závisí na konkrétních okolnostech případu. Ústavnímu soudu, z hlediska ústavněprávního, zásadně nepřísluší přehodnocovat názor obecného soudu stran důvodnosti návrhu na vydání předběžného opatření; nýbrž je povolán toliko ověřit, zda rozhodnutí o návrhu na vydání předběžného opatření mělo zákonný podklad, bylo vydáno příslušným orgánem za dodržení zásad spravedlivého procesu a současně nebylo projevem svévole [viz například nálezy sp. zn. IV. ÚS 802/19 ze dne 4. 6. 2019, body 13 a 14; a další judikaturu tam citovanou; obdobně nálezy sp. zn. III. ÚS 743/19 ze dne 25. 6. 2019, body 22 a 23; či nálezy sp. zn. II. ÚS 3524/19 ze dne 17. 12. 2019, bod 13].

A) Participační práva nezletilého

21. Ústavní soud již v minulosti konstatoval, že názor nezletilého, pokud tomu nebrání vážný důvod či nejlepší zájem dítěte, je třeba zjišťovat i v řízení o vydání předběžného opatření (srov. nálezy sp. zn. II. ÚS 1626/22 ze dne 15. 8. 2022, bod 49). Pokud tak obecné soudy nepostupují, porušují právo nezletilého zúčastnit se řízení a sdělit své stanovisko dle čl. 9 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte a jeho právo být vyslyšen v soudním řízení dle čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte, jakož i právo na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo na spravedlivý proces dle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

22. Ve vztahu k právu nezletilého dítěte být slyšen se uplatní § 867 odst. 2 občanského zákoníku *in fine*, podle něhož se o dítěti starším dvanácti let má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit. Věková hranice není striktně daná, soud může sám – případ od případu – zhodnotit, zda je dítě dostatečně rozumově a volně vyspělé. Nelze ani vyloučit, že schopnost vyjádřit se ke svému budoucímu výchovnému uspořádání bude, s ohledem na tuto vyspělost, dána i u dítěte mladšího. Věk dvanácti let nicméně představuje nejzazší možnou hranici, kdy už dítě je schopné uceleně prezentovat bez větší újmy svůj názor před soudem. Po dosažení této věkové hranice je nezbytné, nebrání-li tomu zvlášť významné okolnosti, zjistit postoj (přání) dítěte přímo před soudem [nálezy sp. zn. I. ÚS 2482/13, ze dne 26. 5. 2014, bod 25, nebo nálezy ze dne 16. 6. 2015 sp. zn. II. ÚS 2943/14 (N 110/77 SbNU 607), bod 23]. Soud není vždy povinen přistoupit přímo ke slyšení

nezletilého přímo při soudním jednání, aniž by mohl zohlednit skutková zjištění z již provedeného dokazování (zejména zjištění jeho postoje prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí, znaleckého posudku či prostřednictvím opatrovníka) či další specifické okolnosti daného případu (kupříkladu hrozba psychické újmy nezletilého dítěte ze slyšení před soudem).

23. Ústavní soud považuje v řízení o nařízení předběžného opatření za klíčové zjištění názoru stěžovatele tím spíš, pokud se stěžovatel nachází ve věku blížícím se dosažení zletilosti. Stěžovatel se stane za několik měsíců plně svéprávným; již v době, kdy okresní soud nařídil předběžné opatření, byl pracovněprávně způsobilý a trestně odpovědný podle zvláštního zákona [§ 5 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)]. Stěžovatel již v té době mohl legálně zahájit výcvik pro získání řidičského průkazu na motocykl [§ 83 odst. 1 písm. a) a b) zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů (zákon o silničním provozu)] a podle přijaté novely § 83a zákona 361/2000 Sb. od 1. 1. 2024 budou nezletilí jeho věku moci nyní zahájit i výcvik pro řízení vozidel skupiny B.

24. Ústavní soud chápe právo dítěte na slyšení širěji než jako pouhou možnost vyjádření svého názoru na projednávanou problematiku; toto právo je nutno vykládat též v kontextu obecnějšího práva být přítomen projednávání své věci a pojímat jej jako důležitou záruku, že o právech dětí není rozhodováno bez jejich účasti. Dětem je třeba umožnit účast na řízení, které se jich týká, v závislosti na jejich věku a rozumové a citové vyspělosti (nález sp. zn. I. ÚS 3038/16, citovaný výše, bod 13; nález sp. zn. I. ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014 bod 38). Možnost realizace práva být přítomen projednání své věci pak mimo jiné předpokládá, že účastník musí být vůbec zpraven o vedení řízení ve své věci.

25. Uvedená východiska se plně uplatní i v nyní posuzované věci.

26. Ze spisu vedeného okresním soudem plyne, že okresní soud názor nezletilého Tomáše vůbec nezjišťoval. V projednávané věci se nejprve rodiče nezletilého Tomáše osobně dostavili k soudu a podali návrh na předběžné opatření, kterým by byl nezletilý umístěn do výchovného ústavu (ve spise na č. 1. 1 a 2). Následně je ve spise založena evidenční karta diktafonového záznamu soudního referenta (č. 1. 3) a úřední záznam o telefonickém hovoru předsedkyně senátu se sociální pracovnící výchovného ústavu, která potvrdila možnost přijetí nezletilého (č. 1. 4). Dále je ve spise založeno napadené usnesení okresního soudu – předběžné opatření (č. 1. 5 a 6). Následuje na č. 1. 7 pokyn pro kancelář a na č. 1. 8 výpis o provedení kontroly doručení do datové schránky kolizního opatrovníka. První kontakt okresního soudu s nezletilým je zaznamenán v protokolu o doručení (na č. 1. 9), kdy soudní vykonavatel Okresního soudu v Rakovníku předal stěžovateli rozhodnutí a předával doručky k podpisu (v záznamu je uvedeno, že nezletilý Tomáš po dlouhé komunikaci převzal a podepsal doručky).

27. Okresní soud sám ve vyjádření připouští, že „v zákonné lhůtě pro vydání předběžného opatření soud názor nezletilého stěžovatele nezjišťoval, a to ani prostřednictvím kolizního opatrovníka“. Dodává, že „[n]ezletilý však nebyl zkrácen na svém právu být slyšen, když za dané situace soud vyhodnotil, že slyšení nezletilého v dané fázi řízení není nutné“. Ke shodnému závěru (o tom, že stěžovatele nebylo nutné vyslechnout), pak dospěl i krajský

soud, který nezletilého rovněž osobně nevyslechl. Tyto skutečnosti ovšem neobstojí jako důvody, pro které stěžovatel nemohl realizovat své základní právo být slyšen v řízení, v němž je rozhodováno o jeho právech a povinnostech. Vzhledem k závažnosti zásahu spočívajícím v předmětném předběžném opatření a skutečnosti, že v projednávané věci nedošlo k žádné náhlé závažné události, na kterou by okresní soud reagoval, nemohly být dány důvody pro to, nezletilého v řízení nevyslechnout.

28. Ústavní soud nepřehlédl, že stěžovatel v řízení před okresním soudem o vydání předběžného opatření nebyl ani vyslechnut, ani zastoupen opatrovníkem. Fakticky tak okresní soud rozhodl o stěžovateli, ale bez něj, jako by ani nemělo smysl s ním jednat. V nálezu sp. zn. I. ÚS 557/09 ze dne 18. 8. 2009 (N 188/54 SbNU 325) Ústavní soud uvedl: *„Jak lidská důstojnost, tak způsobilost k právům v širokém slova smyslu (hmotněprávním i procesním, vyjádřeno jazykem práva civilního) charakterizují právně jednotlivce, k němuž je veřejná moc povinována respektem. Bez uznání tohoto postulátu by ostatní ústavním pořádkem České republiky garantované základní práva a svobody byly jen prázdnými floskulami.“* Právě na prázdné floskule („stěží by své jednání obhájl“) se smršlo zjišťování názoru nezletilého stěžovatele, kterého oba soudy postavily do role pouhého objektu řízení, jehož názor či zájmy není třeba vyhodnocovat. Lze dodat, že *„jádrum pojmu lidské důstojnosti je nezadatelná a nezcizitelná povaha lidské bytosti jako člověka, jako subjektu, nikoli jen objektu“* (MELZER, Filip, TÉGL, Petr in MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1 - 117. Praha: Leges, str. 81). K uvedenému Ústavní soud připomíná, co již uvedl v nálezu sp. zn. II. ÚS 1945/08 ze dne 2. 4. 2009: pro mladého člověka je právo na slyšení důležité v tom, že mu dává pocit, že není objektem a pasivním pozorovatelem událostí, ale že je důležitým subjektem práva a také účastníkem řízení. Je třeba zabránit situacím, kdy je nezletilý považován za pouhý objekt, o kterém rozhodují jiní.

29. Stěžovatel nebyl vyslechnut ani v řízení před krajským soudem. Názor nezletilého krajský soud zjišťoval prostřednictvím opatrovníka, přičemž se spokojil s jednou větou, tedy že nezletilý navrhl, aby bylo předběžné opatření zrušeno (odst. 6 napadeného usnesení krajského soudu). Ani takový postup nelze aprobovat. Jak Ústavní soud uvedl v bodu 48 nálezu sp. zn. I. ÚS 1041/14 ze dne 4. 12. 2014 od jisté věkové hranice, která nemůže být vyšší než 16 let, musí být nezletilí do řízení zapojeni a soudy nemohou komunikovat pouze s jejich zákonným zástupcem nebo opatrovníkem.

30. Na nepřipustnost takové praxe upozornil v minulosti Českou republiku i Výbor pro práva dítěte. Ten ve svých závěrečných doporučeních adresovaných České republice z roku 2011 právě v kontextu práv garantovaných v čl. 12 Úmluvy o právech dítěte vyslovil znepokojení nad tím, že *„tradiční vnímání dětí jako objektů spíše než subjektů práv je velmi rozšířené“* (ze dne 4. 8. 2011, CRC/C/CZE/CO/3-4; § 34).

31. K právu nezletilého dítěte být slyšen se opakovaně vyjádřil i Evropský soud pro lidská práva, a to i v kontextu rozhodování o svěřeni dětí do ústavní výchovy, z hlediska práva na respektování rodinného a soukromého života podle čl. 8 Úmluvy. Podobně jako v rámci Úmluvy o právech dítěte byl i z jeho strany vysloven požadavek, aby byly děti slyšeny před soudem s ohledem na svůj věk a vyspělost. Jako příklad lze uvést rozsudek, v němž shledal nepřijatelným, že stěžovatelům, ačkoli již v dané době dosáhli věku třinácti, dvanácti a jedenácti let, nebylo soudy umožněno slyšení v řízení o jejich odebrání do ústavní výchovy

(rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. 6. 2007 ve věci stížnosti č. 23499/06 Havelka a ostatní proti České republice, bod 62).

32. K závěrům krajského soudu a jeho interpretaci judikatury Ústavního soudu lze uvést, že krajský soud zjevně opomíjí veškerou nálezovou judikaturu, týkající se participačních práv dětí a dospívajících. Krajský soud v odůvodnění odkázal např. na usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1336/22 ze dne 16. 6. 2022, a uvedl, že povinnost soudu zajistit slyšení nezletilého před vydáním předběžného opatření neplatí absolutně, a že soud tak může učinit i jiným způsobem a je povinen vážit další specifické okolnosti. Tyto závěry však zjevně nelze aplikovat na projednávanou věc, ve které se stav téměř dospělého nezletilého stěžovatele dlouhodobě neproměňoval, a v rodinném prostředí mu nehrozilo žádné bezprostřední ohrožení. K tomu lze poukázat i na několikadenní prodlevu mezi rozhodnutím a faktickým výkonem rozhodnutí (navíc realizovaným rodiči stěžovatele) – návrh na vydání předběžného opatření byl podán dne 8. 2. 2023, okresní soud o něm rozhodl dne 14. 2. 2023, stejného dne bylo stěžovateli rozhodnutí doručováno, a stěžovatel byl umístěn rodiči do výchovného ústavu až dne 19. 2. 2023 (srov. č. l. 98 spisu sp. zn. O P 56/2023 vedeném v řízení o nařízení ústavní výchovy).

33. Pokud krajský soud odkazuje na závěry nálezu sp. zn. II. ÚS 1626/22 ze dne 15. 8. 2022 (bod 49), že názor nezletilého je třeba zjišťovat i v řízení o vydání předběžného opatření, pokud tomu nebrání vážný důvod či nejlepší zájem dítěte, lze dodat, že v projednávané věci soudy neoznačily vážný důvod, který by ve stěžovatelově věci existoval. K uvedenému lze dodat, že takovým vážným důvodem může být situace, kdy je třeba okamžitě upravit poměry dítěte, když dítěti hrozí vážná újma (ohrožení života, normálního vývoje nebo jiného důležitého zájmu nezletilého) a soud má z např. návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí osvědčeno, že takové vážné okolnosti existují, či hrozba psychické újmy nezletilého dítěte ze slyšení před soudem.

34. Lze dodat, že pokud měly obecné soudy za to, že nezletilý Tomáš si ne zvolil „správnou cestu životem“ a že v jeho věci existují důvodné pochybnosti o tom, zda je jeho normální vývoj narušen (§ 924 občanského zákoníku), bylo jejich povinností zjistit jeho názor na projednávanou věc – tedy vyslechnout jeho další představy o budoucnosti. A to zvláště s ohledem na to, že 1) nezletilý je již ve věku velmi blízkém dospělosti, ve kterém je možné za splnění zákonných podmínek dosáhnout plné svéprávnosti (§ 37 občanského zákoníku), 2) s ohledem na skutečnost, že soudy neuvedly nic, co by odůvodňovalo nevyslechnutí stěžovatele – když stěžovateli nemohla vzniknout takovým postupem žádná újma (např. psychická újma spojená s výpovědí před soudem o traumatické události, či nebezpečí v případě prodloužení řízení o návrhu na vydání předběžného opatření – viz bod 30) a 3) s ohledem na to, že umístění nezletilého do institucionálního zařízení je vždy krajním řešením, které se uplatní až tedy, nejsou-li dostupné jiné vhodné formy péče. Subsidiarita umístění dítěte do zařízení péče o děti plyne již čl. 20 odst. 3 Úmluvy o právech dítěte (k tomu blíže část C níže). Z vyjádření stěžovatele by mohlo vyjít najevo, zda v jeho věci, kdy se jeho rodiče rozhodli vzdát se osobní péče o dítě, existují jiné možné formy náhradní péče či zajištění bydlení, tedy zda má „kam jít“. U nezletilých věku blízkého dospělosti přichází v úvahu jak vzdálenější rodina, tak i rodina blízkých přátel, partner či partnerka, v případě osob studujících pobyt na internátu a v krajním případě i pobyt v azylovém domě (se souhlasem rodičů). Nelze přisvědčit ani závěru krajského soudu, že jiné řešení než nařízení navrženého předběžného opatření ani nebylo možné, a proto nemělo smysl

zjišťovat názor nezletilého, už jen pro to, že okresní soud mohl stěžovatele vyslechnout, zajistit si zprávu orgánu sociálně právní ochrany dětí, návrh zamítnout a nejhodnější řešení pro stěžovatele řešit až v řízení o věci samé.

35. Opomenutí vyslechnutí stěžovatele, jako člověka blízkého věku zletilosti, a opomenutí na věc zcela dopadajících nálezů Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1931/17 ze dne 19. 12. 2017, sp. zn. II. ÚS 1626/22 ze dne 15. 8. 2022 sp. zn. I. ÚS 1041/14 ze dne 4. 12. 2014, je výrazem svévole a výkladu rozporu s principy spravedlnosti, pro které je Ústavní soud oprávněn ve věci zasáhnout. Lze uzavřít, že usnesením okresního soudu a krajského soudu byla porušena práva stěžovatele sdělit své stanovisko podle čl. 9 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte a jeho právo být vyslyšen v soudním řízení podle čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte a na projednání věci v jeho přítomnosti podle čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

B) Zákonné předpoklady pro nařízení předběžného opatření

36. Ústavní soud dále zkoumal, zda byly v projednávané věci splněny zákonné předpoklady pro nařízení předběžného opatření.

37. Okresní soud v napadeném usnesení uvedl, že rozhodoval podle § 1 odst. 3 z. ř. s. ve spojení s § 74 odst. 1 o. s. ř., kdy platí, že předseda senátu může před zahájením řízení nařídit předběžné opatření, je-li třeba, aby zatímně byly upraveny poměry účastníků, nebo je-li obava, že by výkon soudního rozhodnutí byl ohrožen. Odkázal na § 75c o. s. ř., podle kterého nepostupoval-li soud podle § 75a nebo podle § 75b odst. 2 o. s. ř., předseda senátu nařídí usnesením předběžné opatření, jestliže bude prokázáno, že je třeba, aby byly zatímně upraveny poměry účastníků, nebo že je tu obava, že by výkon soudního rozhodnutí byl ohrožen, a jestliže budou alespoň osvědčeny skutečnosti, které jsou rozhodující pro uložení povinnosti předběžným opatřením. Okresní soud uvedl, že výchovné prostředí v rodině nezletilého v tuto chvíli není vhodné a dostačující pro jeho další vývoj. Konstatoval, že zájmy nezletilého byly v dané situaci natolik ohroženy, že existovala nanejvýše nutná zatímní úprava poměrů nezletilého.

38. Ústavní soud již v minulosti uvedl, že při rozhodování o nařízení předběžného opatření nelze řešit důvodnost uplatněného nároku, není dán prostor pro dokazování všech skutečností rozhodných pro konečné rozhodnutí ve věci; řízení se vyznačuje požadavkem rychlosti a operativnosti (srov. usnesení sp. zn. I. ÚS 2285/20 ze dne 16. 9. 2020). V řízení o předběžném opatření se zásadně osvědčuje, přičemž při dokazování postačí převažující pravděpodobnost určité relevantní skutečnosti (blíže HRNČIRÍK, Vít. 3. Osvědčování. In: HRNČIRÍK, Vít. Předběžná opatření v civilním řízení. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016). K tomu však Ústavní soud dodává, že z § 75c odst. 1 o. s. ř. plyne, že při nařizování předběžného opatření musí mít obecný soud prokázány (nikoliv pouze osvědčeny) obecné předpoklady pro nařízení předběžného opatření plynoucí z § 74 odst. 1 o. s. ř. (naléhavost zatímní úpravy poměrů). Naléhavost nařízení předběžného opatření tedy musí být v případě, že soud návrhu na nařízení předběžného opatření vyhovuje, prokázána (srov. § 75c o. s. ř.), vše ostatní může být pouze osvědčeno.

39. Z napadeného rozhodnutí však neplyne, že by okresní soud obecné předpoklady pro nařízení předběžného opatření plynoucí z § 74 odst. 1 o. s. ř. prokazoval. Okresní soud potřebu zatímní úpravy poměrů nezletilého toliko deklaruje, avšak neproказuje. Pokud uvádí, že „z tvrzení navrhovatelů a z listiny k návrhu doložených jednoznačně vyplývá, že je zde dána

potřeba zatímní úpravy poměrů nezletilého“, lze zaprvé konstatovat, že vůbec neuvádí, o které konkrétní listiny či tvrzení svůj závěr opírá, a za druhé, že ani z listin, ani z tvrzení rodičů není zřejmé, jaká konkrétní závažná újma nezletilému hrozí, nebude-li návrhu na předběžné opatření vyhověno (srov. spis vedený ve věci samé k sp. zn. 0 P 56/2023, ve spise k sp. zn. 2 Nc 314/2023 k předběžnému opatření předmětné listiny ani přílohy nejsou). V projednávané věci okresní soud neprokazoval naléhavost vydání předběžného opatření, kterým by měl být nezletilý umístěn do ústavu. Z napadených rozhodnutí (i z obsahu spisu) není zřejmé, že by v životě nezletilého nastala nějaká zvláštní, výjimečná situace, která by odůvodnila potřebu, aby zatímně byly upraveny poměry účastníků předběžným opatřením. Dlouhodobost a neměnnost situace v životě nezletilého přitom plyne již z charakteru závěrů okresního soudu v odst. 5 napadeného usnesení o nařízení předběžného opatření: *„dlouhodobě ignoruje veškeré své povinnosti“*, *„setkává se s naprosto nevhodnými lidmi“*, *„nedbá autority svých rodičů, učitelů, ani státních orgánů“*, *„žije zahálčivým způsobem života“*, *„vůči svojí rodině [se] dopouští zavadového jednání, které má dle tvrzení rodičů charakter krádeží cenností, peněz, alkoholu“*.

40. Paradoxní je pak, při závěru o nezbytné nutnosti umístění nezletilého do ústavu, konstatování okresního soudu, že *„[k]e zlepšení chování nepomohl ani pobyt nezletilého v SVP B.“* a skutečnost, že realizace předběžného opatření byla ponechána na rodičích nezletilého, přičemž k umístění nezletilého do ústavu došlo až po pěti dnech od nařízení a doručení předběžného opatření.

41. Pokud obecný soud nařídí předběžné opatření bez toho, aby prokázal obecné předpoklady plynoucí z § 74 odst. 1 o. s. ř., je takový postup nejen v rozporu s požadovaným účelem předběžných opatření, ale i s právem účastníků řízení (proti kterým opatření směřuje) na soudní ochranu. Rozhodnutí okresního soudu tak kromě deficitu v podobě úplného opomenutí existence osoby nezletilého (vyslechnutí nezletilého, kontaktování orgánu sociálně-právní ochrany dětí, ustanovení opatrovníka) nese znaky nepřípustné svévole, neboť okresní soud nesplnil zákonné podmínky pro vydání předběžného opatření. Tímto postupem tak okresní soud porušil právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Krajský soud se pak nevypořádal řádně se stěžovatelovou odvolací argumentací, přednesenou prostřednictvím jeho opatrovníka, když řádně nezkoumal, zda byla naplněna stěžovatelova participační práva, ani zda byly splněny podmínky pro vydání předběžného opatření, čímž rovněž porušil stěžovatelovo právo na soudní ochranu.

C) Další námítky

42. K dalším stěžovatelovým námítkám, tedy tvrzení, že ve stěžovatelově věci došlo k nesprávné aplikaci ústavní výchovy jako institutu civilního práva, když ústavní výchova je forma náhradní rodinné péče a měla by poskytnout péči toliko dítěti, kterému jeho rodina není schopna poskytnout péči, či tvrzení, že mladému, téměř dospělému, člověku nelze v popsaném jednání bránit a zabránit, Ústavní soud uvádí, že tyto úvahy mají být obecnými soudy posouzeny ve věci samé, tedy v řízení o nařízení ústavní výchovy nezletilého. Jak již bylo výše uvedeno, v řízení o vydání předběžného opatření není dán prostor pro dokazování všech skutečností rozhodných pro konečné rozhodnutí ve věci; řízení se vyznačuje požadavkem rychlosti a operativnosti. V tomto řízení tak je jistě nutné zkoumat nejlepší zájem nezletilého a přiměřenost zásahu, nemusí však být prostor pro to, aby soudy jako v rozhodnutí o věci samé zvažovaly všechny možnosti, které jsou pro nezletilého možné. Rozhodují o návrhu na vydání předběžného opatření, který zamítnou, nebo mu vyhoví.

43. Ústavní soud se může pouze vyjádřit k tomu, k čemu mají obecné soudy přihlížet při vyhodnocování umístění dítěte do ústavní péče. Jak Ústavní soud uvedl již v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 31/96 ze dne 9. 4. 1997 *„ústavní výchova představuje výchovné opatření, které má vytvořit co nejpříznivější podmínky pro výchovu nezletilého dítěte a je především výchovným, nikoliv represivním opatřením. ... Ústavní výchovu tedy nelze chápat jako formu sankce nebo povinnosti dítěti uložené, přitom pominou-li podmínky, které si nařízení ústavní výchovy vynutily, soud ústavní výchovu zruší. Na ústavní výchovu je proto třeba nahlížet jako na krajní případ řešení řádně nezajištěné výchovy dítěte tak, jak to má na mysli Úmluva o právech dítěte, z hlediska jejichž ustanovení je třeba podle názoru Ústavního soudu napadené ustanovení posuzovat.“* Shodně, tedy tak, že ústavní výchovu nelze chápat jako formu sankce nebo povinnosti dítěti uložené, se vyjadřuje k ústavní výchově i odborná literatura (srov. WESTPHALOVÁ, Lenka. § 971 [Ústavní výchova a péče v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 1163, či HOFSCHEIDEROVÁ, Anna, čl. 20, Zvláštní ochrana dětí zbavených péče své přirozené rodiny. In: DUŠKOVÁ, Šárka, HOFSCHEIDEROVÁ Anna, KOUŘILOVÁ, Kamila, Úmluva o právech dítěte. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, str. 323). Již z § 971 občanského zákoníku plyne, že tento institut představuje, zcela v souladu s dikcí čl. 20 odst. 3 Úmluvy o právech dítěte, poslední možné řešení. Citované ustanovení navíc požaduje, aby soud vždy zvažoval, zda neexistuje jiná alternativa (např. svěření do péče fyzické osoby). Přiměřeně věku může být takovou alternativou i samostatný život dítěte (se souhlasem rodičů), péče vzdálenější rodiny i jiných, dítěti blízkých osob (srov. bod 34 tohoto rozhodnutí), přičemž existenci těchto možností je třeba zjišťovat primárně od nezletilého a orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Soudy musí respektovat subsidiární povahu ústavní výchovy a nejprve zjišťovat, zda existují pro dítě vhodnější jiné, např. terénní či ambulantní služby v kombinaci s pobytem v jiném náhradním prostředí než ústavním. I občanský zákoník připouští užití ústavní výchovy, kromě mimořádných případů, až ze situace, kdy předchozí prostředky (dříve učiněná opatření) nevedly k nápravě (zde § 971 občanského zákoníku odkazuje např. na možnosti, které má soud podle § 925 občanského zákoníku). Pokud obecný soud dospěje k závěru, že není možné pro mladého, téměř dospělého člověka, nalézt jinou alternativu k jeho samostatnému životu, než umístění do ústavní výchovy, musí řádně odůvodnit, v čem je pro nezletilého zvolená úprava vhodnější. Pobytem v zařízení (v projednávaném případě šlo o výchovný ústav) totiž vždy dochází k zásahu do některých jeho základních práv (osobní svoboda, právo na soukromý život). Jak již bylo uvedeno výše, soudy si musí být vědomy, že ústavní výchovu nelze používat primárně jako sankční opatření. Vždy je nezbytné zejména vyhodnotit, zda – pokud rodiče nezletilého dosud připravovali na budoucí život – může jeho umístěním do ústavu dojít v jeho výchově k pozitivní změně.

44. Lze shrnout, že ústavní výchova je institut sloužící především k ochraně nezletilého dítěte. V řízení o umístění nezletilého, téměř dospělého, člověka do ústavní výchovy, je třeba provést úvahu o vyvažování ve vzájemné kolizi stojících práv a svobod, a vyhodnotit, jaké rozhodnutí bude představovat realizaci jeho nejlepšího zájmu. Ústavní soud zároveň připomíná, že občanský zákoník v § 3 odst. 1 uvádí, že soukromé právo chrání důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí. Toto ustanovení se vztahuje i na nezletilé osoby, u kterých je třeba pouze vzít v úvahu, že při každém soudním rozhodování dotýkajícím se dítěte je nutné zvažovat nejlepší zájem dítěte jako přední hledisko

[srov. nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2344/18 ze dne 31. 12. 2018 (N 205/91 SbNU 611)], a že názor dítěte a jeho nejlepší zájem nemusí být totožné. Názor dítěte je nicméně vždy jedno z kritérií pro vyhodnocení nejlepšího zájmu dítěte. K názoru dítěte (jeho přání), pak Ústavní soud opakovaně uvedl, že za předpokladu, že je dítě dostatečně rozumově a emocionálně vyspělé, je nutné jeho přání považovat za zásadní vodítko při hledání jeho nejlepšího zájmu; současně však zdůrazňuje, že není možné, aby obecné soudy postoj nezletilého dítěte bez dalšího převzaly a aby své rozhodnutí založily toliko na jeho přání, nikoli na pečlivém a komplexním posuzování jeho zájmů.

45. Podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte musí být zájem dítěte předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými, nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány. Při vyhodnocování nejlepšího zájmu dítěte v konkrétní věci, je třeba vzít v úvahu především: a) názor dítěte, b) zachování identity dítěte, c) zachování jeho rodinných vztahů, d) ochranu a bezpečí dítěte, e) zvláštní zranitelnost, f) právo dítěte na zdraví a g) právo dítěte na vzdělání. Pouze v případě, že v konkrétní situaci převáží zájem nezletilého na ochraně jeho života, zdraví a normálního vývoje před jeho osobní svobodou a právem na soukromý život, může takový postup být ústavně souladný [k tomu srov. kritéria Výboru pro práva dítěte formulovaná v Obecném komentáři č. 14 ze dne 29. 5. 2013 o právu dítěte na to, aby jeho nejlepší zájem byly předním hlediskem (*General comment No. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as primary consideration*, 2013, CRC/C/GC/14)].

46. Také práva zaručená v čl. 10 odst. 2 Listiny podléhají tzv. imanentním omezením, plynoucím přímo z ústavního pořádku (tj. lze je omezit pro kolizi s jiným základním právem či ústavně chráněným právním statkem). V souladu s čl. 32 odst. 4 Listiny pak děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči; práva rodičů na rodičovskou výchovu a péči mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona, přičemž zároveň dle čl. 4 odst. 4 Listiny musí být šetřena podstata a smysl takových omezení a tato nesmí být zneužita k jiným účelům, než pro které byla stanovena. Také Úmluva předvídá možnost oprávněně zasáhnout do práva na respektování rodinného života, avšak dle čl. 8 odst. 2 musí být takový zásah v souladu se zákonem, sledovat legitimní cíl a být nezbytný v demokratické společnosti. To znamená, že zásah musí být opodstatněný, odpovídat naléhavé společenské potřebě, a zejména musí být přiměřený sledovanému legitimnímu cíli. Z judikatury ESLP plyne, že pro účely čl. 8 odst. 2 Úmluvy vždy zkoumá, zda byly důvody pro daný zásah v konkrétním případě relevantní a dostatečné („*relevant and sufficient*“), (srov. rozsudek velkého senátu ve věci *K. a T. proti Finsku* ze dne 12. 6. 2001 č. 25702/94, § 154; či rozsudek ve věci *Haase proti Německu* ze dne 8. 4. 2004 č. 11057/02, § 88). Umístění dítěte mimo rodinu představuje velmi závažný zásah do základních lidských práv, který se musí opírat o dostatečně pádné argumenty motivované zájmem dítěte [srov. nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 838/07 a sp. zn. III. ÚS 3363/10 odkazující na rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Scozzari a Giunta* proti Itálii ze dne 13. 7. 2000 č. 39221/98 a 41963/98].

47. Rozhodnutí o umístění mladého, téměř dospělého člověka, proti jeho vůli z prostředí, ve kterém žije, do ústavu, se musí opírat o velmi silné argumenty, být v souladu se zákonem, sledovat legitimní cíl a být nezbytný v demokratické společnosti a musí splňovat i přiměřenost takového zásahu. Pokud mladý, nezletilý člověk žije s osobou, která mu podává drogy a nutí jej k prostituci, není pochyb o tom, lze využít i institutů k umístění takového dítěte do ústavní

výchovy (pokud není jiné vhodné výchovné prostředí). Na druhou stranu není možné umísťovat nezletilé do ústavní výchovy jen proto, že např. nenaplnují představy rodičů o správném životě. K tomu i k vyjádření krajského soudu lze dodat, že právní řád České republiky umožňuje, ponechat i na nezletilém dítěti, aby si zvolilo určitý způsob života, vlastní cestu nebo odmítlo respektovat světonázor a výchovné metody rodičů, a to například prostřednictvím institutu přiznání plné svéprávnosti podle § 37 občanského zákoníku.

D) Závěr

48. Ústavní soud shledal, že napadenými rozhodnutími byla porušena základní práva stěžovatele sdělit své stanovisko zaručené čl. 9 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte a jeho právo být vyslyšen v soudním řízení zaručené čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte, jakož i právo na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, právo na projednání věci v jeho přítomnosti podle čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a právo na spravedlivý proces zaručené čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Z těchto důvodů Ústavní soud shledal ústavní stížnost stěžovatele důvodnou a podle § 82 odst. 1 a odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu jí vyhověl (výrok I) a napadené rozhodnutí krajského soudu podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil (výrok II). Účinky rozhodnutí okresního soudu (předběžné opatření) již zanikly, a tak za dané situace, kdy je zjevné, že o stěžovatelově výchově bylo rozhodováno v dalším řízení, by zrušení napadeného usnesení okresního soudu postrádalo význam, a proto Ústavní soud podle § 82 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu toliko konstatoval porušení práva stěžovatele.

49. Úkolem krajského soudu tak bude znovu v řízení posoudit odvolací argumentaci, zhodnotit postup okresního soudu a své rozhodnutí řádně odůvodnit.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 1. listopadu 2023

Jan Svatoň
předseda senátu